

клініка. У 1928–1932 роках були відкриті фармако-терапевтична, гематомікроскопічна, патоморфологічна лабораторії.

Досягнення професора були відзначені в 1926 році – В. Я. Данилевського обирають академіком АН УРСР [10, с. 479].

В останній період свого життя вчений розробляв питання ендокринології; вивчав дію спермола, оварина на ізольоване серце, вплив інсуліну на нервову систему.

Академік В. Я. Данилевський у 1927 році заснував в Харкові Український науково-дослідний інститут ендокринології та органотерапії, де і працював до останнього дня свого життя [11, с. 255].

Помер вчений 25 лютого 1939 року в місті Харків. Через 157 років внесок цього вченого особливо вагомий та визначний для Слобожанщини.

У результаті проведеного аналізу можна дійти висновку, що потяг до знань і здібності до експериментаторства у майбутнього вченого були закладені ще в дитинстві у родині Данилевських. Це була освічена людина, із значним потягом до знань, яку цікавили наукові розробки у різних сферах: медицині, біології, паразитології, маляріології. Найбільш видатне місце належить його дослідам з вивчення паразитів крові та впливу електричного струму на людський організм. Його ім'я стоїть серед імен видатних учених, викладачів Харківського університету та Харківської державної зооветеринарної академії.

Список використаних джерел

1. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – СПб.: Типо-Литография И. А. Ефрона, 1893. – Т.10. – 480 с.
2. Енциклопедія сучасної України. – К., 2007. – Т.7. – 708 с.
3. Данилевский Василий Яковлевич: Личное дело. – Держаний архів Харківської області. – Ф.928, Р.2117. – Оп.2. – Д.32. – 67 л.
4. Сумцов Н. Ф. К 25-летию юбилею профессора В. Я. Данилевского // Харьковские губернские ведомости. – 1899. – 6 дек.
5. Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. – Х.: Изд.-во университета, 1905–1906. – Ч.III. – С.44–45.
6. Поляков И. М. Серьезный анализ научной творческой деятельности биолога В. Я. Данилевского // Сб. тр. В. Я. Данилевского и материалов его деятельности / И. М. Поляков. – Х., 2007. – С.97–98.
7. Пример служения: сб. тр. В. Я. Данилевского и материалов о его деятельности / ред.: О. М. Белецкая. – Х.: Форт, 2007. – 528 с.
8. Вартпетов Б. А. Академик В. Я. Данилевский (1852–1939) // Врачебное дело. – 1964. – №9. – С.109–111.
9. Перцева Ж. Н. Хроника жизни медицинского факультета Харьковского университета (1805–1920), Харьковских медицинских академий (1920–1921), института (1921–1994) и университета (1994–2003) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/670>
10. Український радянський енциклопедичний словник. – К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1986. – Т.1.
11. Финкельштейн Е. А. Василий Яковлевич Данилевский – выдающийся русский биолог, физиолог и прогистолог (1852–1939). – М.–Л.: Изд.-во АН СССР, 1955. – 292 с.

References

1. Jenciklopedicheskij slovar' Brokgauza i Efrona. – Spb.: Litografija I. A. Efrona, 1893. – T.10. – 480 s.
2. Encyklopedija suchasnoi' Ukraïny. – K., 2007. – T.7. – 708 s.
3. Danilevskij Vasilij Jakovlevich: Lichnoe delo. – Derzhanyj arhiv Harkivs'koi' oblasti. – F.928, R.2117. – Op.2. – D.32. – 67 l.
4. Sumcov N. F. K 25-letnemu jubileju professora V. Ja. Danilevskogo // Har'kovskie gubernskie vedomosti. – 1899. – 6 dek.

5. Medicinskij fakul'tet Har'kovskogo universiteta za pervye 100 let ego sushhestvovanija (1805–1905) / Pod red. prof. I. P. Skvorcova, D. I. Bagaleja. – H.: Izd.-vo universiteta, 1905–1906. – Ch.III. – S.44–45.

6. Poljakov I. M. Ser'eznyj analiz nauchnoj tvorčesti vydajushhegoja biologa V. Ja. Danilevskogo // Sb. tr. V. Ja. Danilevskogo i materialov ego dejatel'nosti / I. M. Poljakov. – H., 2007. – S.97–98.

7. Primer sluzhenija: sb. tr. V. Ja. Danilevskogo i materialov o ego dejatel'nosti / red.: O. M. Beleckaja. – H.: Fort, 2007. – 528 s.

8. Vartapetov B. A. Akademik V. Ja. Danilevskij (1852–1939) // Vračebnoe delo. – 1964. – №9. – S.109–111.

9. Perceva Zh. N. Hronika zhizni medicinskogo fakul'teta Har'kovskogo universiteta (1805–1920), Har'kovskih medicinskih akademij (1920–1921), instituta (1921–1994) i universiteta (1994–2003) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/670>

10. Ukrai'ns'kyj radjans'kyj encyklopedychnyj slovnyk. – K.: Golovna redakcija Ukrai'ns'koi' Radjans'koi' Encyklopedii', 1986. – T.1.

11. Finkel'shtejn E. A. Vasilij Jakovlevich Danilevskij – vydajushhijja russkij biolog, fiziolog i progistolog (1852–1939). – M.–L.: Izd.-vo AN SSSR, 1955. – 292 s.

Yatsenco I. V., Doctor of Veterinary Sciences, Head of the Department Veterinary and Sanitary Examination and Forensic Veterinary medicine, Kharkiv State Zooveterinary Academy (Ukraine, Kharkiv), yacenko-1971@ukr.net

Prykhodko T. M., Candidate of Historical Sciences, Head of the Department of Philosophy and Social Sciences, Kharkiv State Zooveterinary Academy (Ukraine, Kharkiv), tnpvet2015@ukr.net

Golovko N. P., Candidate of Veterinary Sciences, Lecturer of the Department Veterinary and Sanitary Examination and Forensic Veterinary medicine, Kharkiv State Zooveterinary Academy (Ukraine, Kharkiv), natalia-golovko0912@ukr.net

Modern view on creative heritage of Kharkiv scientist

V. Ya. Danilevsky

The article contains an analysis of the multifaceted scientific activity of a scientist, educator, public figure, honorary Kharkiv professor V. Ya. Danilevsky. He devoted all his life to scientific research, special research on medical, veterinary and biological fields. V. Ya. Danilevsky was a specialist of a wide range who was engaged in human and veterinary physiology, biology, parasitology, malaria, endocrinology, and others. The scientist left a great scientific heritage, establish the foundations for theoretical and practical teaching of zoology, histology and physiology at Kharkiv University and the Kharkiv Veterinary Institute, was the organizer of medical research institutions in Kharkiv.

Keywords: physiology, parasites of blood, influence of electricity on a distance, malaria exciter, zoophysiology, histology.

* * *

УДК 94(477):93

Дем'ячук В. А.,
здобувач, Центр дослідження українсько-польських
відносин Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України
(Україна, Львів), inukr@inst-ukr.lviv.ua

РЕПРЕСІЇ ТА ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ІВАНА ГЕЛЯ НА ПОЧАТКУ 60–х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 80–х РР. ХХ СТ.

Охарактеризовано громадсько-політичну діяльність Івана Геля у 60–х – 80–х рр. ХХ ст., яка стала своєрідною реакцією на згорання процесу десталінізації радянського суспільства, бездержавний статус України, утиски національного культурного, духовного життя, серйозні порушення конституційних норм щодо свободи совісті і віросповідань. Наголошено, що важливу роль у становленні світогляду дисидента відіграло родинне оточення, знайомство з відомими українськими патріотично налаштованими громадсько-політичними діячами, ознайомлення із забороненими в Українській Радянській Соціалістичній Республіці творами класиків української літератури, історичними повістями. Відзначено, що у досліджуваній період радянська влада двічі заарештовувала І. Геля, проте це не тільки не зупинило його перед

подальшою боротьбою з тоталітарною системою, яка у 1980-х рр. набула значно агресивніших форм, але й додало віри у досягнення кінцевої мети – незалежності України, ввієності у власних силах.

Ключові слова: І. Гель, Українська РСР, репресії, дисидентство, громадсько-політична діяльність, концтабори.

Іван Андрійович Гель – відомий український громадсько-політичний діяч, дисидент. Він народився 17 липня 1937 р. у с. Кліцко Городоцького району Львівської області у селянській греко-католицькій родині [6, с. 9]. Його батько – Андрій Гель, був добровольцем УГА, заступником голови місцевої «Просвіти», членом кооперативи «Відродження», головою колгоспу (1949–1950 рр.). У 1950 р. заарештований через співпрацю із зв'язковим окружного провідника ОУН-б О. Ольховим (псевдонім Черемха) [4, с. 41–42]. Мати – Февронія Тершаковець. «У Галичині, я вже не кажу на Городоччині, одно слово Тершаковець важить дуже багато», – з гордістю зазначав І. Гель, згадуючи про маму [9]. Родинне оточення майбутнього дисидента відіграло чи не найважливішу роль у кристалізації його опозиційних поглядів. Саме родина прищепила йому любов до Батьківщини – України. Не дивно, що ще маленьким хлопчиком, на запитання: «Ким ти хочеш стати у майбутньому?», І. Гель відповідав: «Я буду партизаном!». Антирадянські погляди та діяльність майбутнього дисидента привели до репресій та арештів у 60-х – 80-х рр. XX ст.

Окреслена у статті проблема малодосліджена сучасною українською історіографією. У працях з мемуарним відтінком Т. Батенка [4], Б. Горина [8], М. Мариновича [12; 13], дослідженнях О. Бажана [2; 3], Г. Касьянова [10], Ю. Курносова [11], О. Муравського [15], А. Русначенка [16], та вчених тільки в загальних рисах охарактеризовано внесок І. Геля у становлення дисидентського руху в Україні, масштаби репресій над національно свідомою українською інтелігенцією. Основну статті становлять спогади І. Геля, архівні документи Інституту історії церкви Українського католицького університету (АЩ) [1], інтерв'ю дисидента [9]. Основна мета розвідки – охарактеризувати громадсько-політичну діяльність І. Геля у 60-х – 80-х рр. XX ст., що привели до його переслідувань та арешту радянськими органами влади.

Наприкінці 1950-х рр. І. Гель безпеліційно, жертвовно став на шлях боротьби з радянською владою [14, с. 127]. Він добре усвідомлював, що цькування неугодних не обмежувалося в'язницями, таборами, засланнями, «психушками». Влада активно використовувала й адміністративні переслідування, зокрема звільнення з роботи, виключення з партії, комсомолу, творчих спілок, навчальних закладів, заборона публікацій тощо. Переслідування поширювалися також на батьків дисидентів, дітей, близьких родичів, друзів [5], проте він не зійшов зі стежини боротьби.

1960 – і роки стали визначальними у громадській діяльності І. Геля. Він свідомо переходить на «нелегальне становище», у відкритій та прихованій формі вступає у конфлікт із радянською владою, поповнює ряди «дисидентів» – опозиціонерів. Український опозиціонер не любив вживати цей термін, не любив також, коли його називають «дисидентом». Він завжди казав: «Я не дисидент, я – націоналіст!» [9].

І. Гель на початку 1960-х р. був представником самостійницької та національно-культурної течії (тільки у 1980-х рр. долучився до боротьби за легалізацію УГКЦ) у дисидентському русі. Маловідомим фактом є те, що вже 1 листопада 1961 р. на Янівському цвинтарі І. Гель та ін. громадські активісти організували одну з перших масових панахид на могилах Січових Стрільців [1, арк. 72].

Отже, І. Гель був переконаний, що на початок 1960-х рр. у Галичині, особливо у Львові, ще панували «постгеноцидні суспільні умови» [1, арк. 72], тому у Львові об'єктивно не могли з'явитися ні Світличний, ні Дзюба, ні Алла Горська. «Критика культу» реально мала один зміст у Києві і зовсім інший – у Львові, в Галичині. Тому духовні лідери шістдесятництва могли вирости, сформуватися і діяти тільки на Сході, а в Галичині навіть якби вони з'явилися, їх би тихо «прибрали» [1, арк. 72].

Незважаючи на вкрай несприятливі суспільно-політичні умови, вже на початку 1960-х рр. І. Гель висловив готовність створити підпільну антирадянську за змістом діяльності організацію [6, с. 12–13]. «Існує думка, що галичани не знали, що робити, аж до приїзду Івана Світличного та Івана Дзюби в рамках їхньої програми культурницької діяльності, – із обуренням зазначав він. – Ця теза для нас, львів'ян, звучить як певна недооцінка. Адже молоді прагнула більшого. Вже тоді, в 1961 році, 100 львів'ян їздили на сторіччя від дня смерті Тараса Шевченка до Канева. Ми з Омеляном Лышициним вночі поставили до підніжжя пам'ятника сплетений терновий вінок» [9].

3 травня 1961 р., через два дні після повернення з Канева, І. Геля вперше викликали до КДБ [4, с. 48]. На допиті капітан Батюк дорікав майбутньому дисиденту участю в організації заходів «націоналістичного характеру», проте, через відсутність доказової бази, був змушений відпустити І. Геля. Згодом такі «зустрічі» у КДБ стали постійними. «Іване, що ти сам придурюєшся і робиш дурня із когось, а з чогось – таємницю? – зазначав на одному із допитів майор Гальський (псевдонім – Клим Дмитрук). – Та ти зятятий націоналіст, я ж чудово тебе знаю, і всю твою рідню знаю. Я більше про тебе знаю, ніж ти сам про себе» [9].

У 1963–1964 рр. психологічний тиск на І. Геля почав зростати [6, с. 14]. Як не дивно, проте підпільні методи боротьби І. Геля та його однодумців не знаходили підтримки серед більшості учасників визвольної боротьби 1940-х рр., які не сприймали відкрите протистояння, виготовлення та поширення самвидаву, заяви протесту тощо. «Професійні підпільники вважали це дитячими іграми, хоч і самі не відмовлялися від листівок, – обурювався дисидент. – «Та ви – комсомольці, за що ви сіли! За довгого язика, за якісь там писульки. Хіба це боротьба? І ваша писанина має хоч яке-небудь значення? Майже ніякого» [9].

У 1963–1964 рр. культурницький етап діяльності «групи І. Геля» змінив «політичний». Розпочалося видання самвидаву, що засвідчило виразне прагнення національно свідомої молоді продовжити національно-визвольну боротьбу [14, с. 127–130]. Окрім поезії В. Симоненка, І. Гель друкував заборонені тоді вірші «Розрита могила», «І мертвим, і живим...» Т. Шевченка; «Не пора, не пора...» та вступ до поеми «Мойсей»,

статті «Що таке поступ?» та «Поza межами можливого» І. Франка; історичні праці М. Прокопа «Україна і українська політика Москви»; статтю Є. Пронюка «Стан і завдання українського національно-визвольного руху» тощо [14, с. 127–130].

«Націоналістична», антирадянська діяльність І. Геля не могла залишитися поза увагою КДБ. У березні 1964 р. його було затримано під час святкувань Шевченківських днів і звинувачено в спробі передачі самвидаву за кордон. Допити, погрози, шантаж, нагадування про батьків, про інших членів родини тривали й надалі, що не дозволило І. Гелю успішно скласти сесію у Львівському державному університеті [9].

Незважаючи на постійні стресові ситуації, І. Гель у 1965 р. у віці 28-ми років (майже на «відмінно» закінчив п'ятий курс історичного факультету. Тоді ж знайшов роботу в педагогічному технікумі (0,5 посадового окладу). Проте 24 серпня того ж року дисидента заарештували [4, с. 57]. «Відразу викликали двох понять. Не знаю, хто ці люди були. Капітан Денісов почав мене обшукувати, дуже скрупульозно. У мене нічого не було, вони нічого не знайшли», – згадував І. Гель. Під час допиту йому висунуто звинувачення в «антирадянській націоналістичній діяльності» (ст. 62 Кримінального Кодексу СРСР) та в «організаційній діяльності» (ст. 64 Кримінального кодексу СРСР). «Три кагебисти вийшли, слідчий залишився сам зі мною. Він почав мене допитувати вперше як підозрюваного. Посадив за маленький квадратний столик на прикуту до підлого табуретку, і я вже тоді зрозумів, що тут щось серйозне», – зауважував він [9].

Упродовж серпня–листопада 1965 р. І. Гель не давав свідчень, «хіба підтверджував відомі факти» [6, с. 16–18], проте у грудні того ж року до слідчого кабінету привели Б. Гориня. «Це було несподівано й не очна ставка, – зазначав дисидент. – Богдан каже: «Іване, треба всі справи закінчувати, пора давати покази – ми всі даємо покази, є таке рішення...» [9]. Після цього розпочався тривалий процес збору доказів, який завершився судовим засіданням 25 березня 1966 р. і засланням у табір Явас [4, с. 61].

Заслання в Явас тривало поетапно. У таборі відбувалося покарання бл. двох тисяч осіб, 60% з яких – українці. І. Гель зазначав, що «населення» табору різних категорій. «Зустрівся я там зі своїми земляками Андрієм Губичем, Михайлом Вітром, Василем Мисаківцем, Євгеном Прухніцьким – усі досвідчені підпільники. Через місяць привезли Панаса Заливаху, ще через місяць – Михайла Гориня, Богдана Гориня, з київської групи – Славка Геврича і Сашка Мартиненка, з Одеси – Святослава Караванського. На одинадцятому вже були Левко Лук'яненко, Іван Кандиба і майже вся їхня Робітничо-Селянська спілка. У першу чергу нас познайомили з елітою лагера – Михайло Сорока, Василь Левкович, Данило Шумук, Юрко Шухевич, Іван Покровський, Степан Вірун, Степан Сорока, ще багато імен...» [4, с. 61].

Навіть перебуваючи в ув'язненні, І. Гель та його однодумці продовжували, наскільки це було можливо, боротьбу з комуністичною системою [4, с. 62–66]. Інформаційні повідомлення, одиночні і групові голодування протесту та інші заходи мали «великий вплив на в'язнів, давали добрий результат, бо викривали

свавілля тюремників, але відбивалося на учасниках акцій – до них прискіпувалися, саджали в карцер, у БУР (барак «усиленого режиму»), позбавляли побачень. Та, незважаючи на кари, ми продовжували акції протесту» [4, с. 62–66].

24 серпня 1968 р. І. Геля звільнено з ув'язнення [6, с. 20], проте відмовлено у прописці як у Львові, так і в рідному селі дисидента – Кліцку. Як зауважував І. Гель, що «у Львові... вони не хотіли, бо у Львові я міг би загубитися, але, головне, дуже швидко налагодити контакти, а в Кліцку не дали прописку тому, що в Кліцку вони не мали професійних людей, які би могли за мною стежити, бо я в селі – свій чоловік і також міг загубитися» [9]. У березні 1969 р. його прописали у м. Самборі Львівської області, де він, за його словами, жив надзвичайно бідно, оскільки не зміг знайти роботи і не отримував допомоги з дому (мати й батько (помер у 1970 р.) не працювали) [4, с. 127–130].

У середині 1969 р. І. Гель разом із В. Сорокалітом, І. Петриною, В. Васютою налагодили видання самвидаву у Самборі [4, с. 78–79]. У цей же період І. Гель отримав роботу слюсаря по ремонту бетономішалок у місцевому ПМК, згодом – учителя біології, географії, природи у с. Надиби Старосамбірського району Львівської області (1970 р.). Проте, після надісланої КДБ довідки, його звільнили із займаної посади. Наступна з черги посада – технік в Управлінні осушних систем і гірських річок [4, с. 79].

Спецоперація КДБ УРСР проти українських дисидентів під кодовою назвою «Блок», яка розпочалася 28 червня 1971 р. після виходу в світ постанови Політбюро ЦК КПРС «Про боротьбу з самвидавом...», поклала край видавничій діяльності І. Геля [17]. 12 січня 1972 р. до його оселі з обшуком навідалися представники УКДБ у Львівській області. «Кожемякін [очолював групу захоплення – авт.] коли увірвався в хату, адже ще в коридорчику чув, як я звертався до Олі про самвидав, то живою рукою вихопив з рукою те, що там ще залишалося, – зазначав І. Гель. – За старання його незабаром забрали «на підвищення». Він вихопив те, що не згоріло, оті «Невольничі плачі». Картон лиш обгорів, його можна подивитися, бо обкладинки з віршами збереглися. Їх вони взяли як речові докази» [9]. На дисидента чекало чергове ув'язнення.

У цей період дисидентський рух уже набув значних, як для СРСР, розмахів, охопив усі суспільні верстви. Згідно з підрахунками Л. Алексєєвої, серед 89 засуджених у 1972–1974 рр. інакодумців, соціальну приналежність яких вдалось встановити, 72 – представники «інтелігентських професій» (серед них – 10 священників) і 17 – робітники. 48 осіб репрезентували Східні та Центральні області України (28 киян) і 55 – Західні (13 львів'ян) [18, с. 12–15]. М. Прокоп наголосив, що серед 530 учасників опозиційного руху в УРСР 36,8% – інтелігенція, 12,8% – робітники, 11,9% – учені, 10,9% – літератори, 9,2% – студенти [18, с. 12–15]. Головні сили опозиції зосередились у Києві та Київській області – 258 осіб (48,7%) і на Львівщині – 116 осіб (21,9%) [18, с. 12–15].

Таким чином, у першій половині 1970-х рр. за статтею «антирадянська діяльність» в ув'язненні опинилися когорта талановитих, патріотично налаштованих осіб, які у другій половині 1980-х рр. становили кістяк

опозиційного руху в УРСР. І. Гель зауважив, що у камері почув голос Чорновола і зрозумів, що він «також заарештований». Коли допити трансформувалися в процес, то виявилось, що «коло арештованих доволі велике». Зважаючи на повторний арешт, дисидентів дали максимальний термін ув'язнення – десять років особливого режиму і п'ять років заслання в Мордовії (Сосновка) [6, с. 24].

Десять років особливого режиму закінчувалися 12 січня 1982 р. Напередодні (21–22 грудня 1981 р.) І. Геля відправили на другий етап – заслання. «Табір суворого режиму в Явасі, в порівнянні з особливим режимом, видавався санаторієм, – саркастично відзначав І. Гель. – Бо там можеш походити, а тут камерний режим і людина весь час у супроводі наглядача. З камери в камеру: камера робоча, камера житлова. Камера, в якій ведуть обробку кагебісти, – це ніби називається кабінет, але там теж грати... Начебто один режим, але він набагато жорстокіший, ніж у Сосновці. У Сосновці ми, хоч як не повноцінно, але мали можливість формувати камери...» [9].

Під час перебування в одиночній камері І. Гель підготував і передав на Захід книгу «Грані культури» [7]. Плівки у січні 1977 р. отримало видавництво «Український визвольний шлях», яке попросило Л. Плюща написати закриту рецензію, через яку книга не була опублікована ще сім років. Книга здобула визнання, стала лауреатом Фондації Антоновичів 1985 р. і того ж року була перевидана англійською мовою. Через два роки з ув'язнення повернувся її автор [9].

Отже, національно-патріотичний світогляд І. Геля формувався під впливом родинного оточення, передусім батька та «вуйка Зеника». Інший, не менш важливий чинник – знайомство з цілою плеядою національно-свідомих громадських діячів, письменників, науковців, серед яких – Л. Лук'яненко, І. Світличний, І. Дзюба, брати Горині, В. Чорновіл, Я. Кісь та ін. Важливою складовою духовного збагачення І. Геля були твори класиків української літератури, історичні повісті. Будучи двічі заарештованим радянськими органами влади у 1960–х – 1980–х рр., І. Гель не тільки не зламався психологічно, але й у другій половині 1980–х рр. очолив рух за легалізацію УГКЦ, що згодом із релігійної площини перейшов у політичну.

Список використаних джерел

1. Архів Інституту історії церкви Українського католицького університету. – Т.1–1–29.
2. Бажан О. Випробування вірою: боротьба за реалізацію прав і свобод віруючих в Україні в другій половині 1950–1980–х рр. / О. Бажан, Ю. Данилюк. – К., 2000. – 329 с.
3. Бажан О. Дослідження проблем дисидентського руху в Україні в сучасній зарубіжній та вітчизняній історіографії / О. Бажан // З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – Київ, 2001. – Вип.2. – С.522–529.
4. Батенко Т. «Я повстаю, отже я існую». Політичний портрет Івана Геля / Т. Батенко. – Львів, 1999. – 221 с.
5. Від десталінізації до неосталінізму: Україна в середині 1950–х – першій половині 1980–х років. Дисидентський рух [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.vn.ua/>
6. Гель І. Виклик системі: український визвольний рух другої половини XX століття [ред., упор. І. Єзерська]. – Львів: Часопис, 2013. – 370 с.
7. Гель І. Грані культури / Гель І. – Львів: Наук. т–во імені Т. Шевченка, 1993. – 215 с.

8. Горинь Б. Не тільки про себе / Б. Горинь. – Київ: Пульсари, 2010. – Т.3. – 918 с.

9. Інтерв'ю Геля Івана Андрійовича від 23 вересня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.khpg.org/index.php?id=1348418185>

10. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80–х рр. / Г. Касьянов. – К., 1995. – 223 с.

11. Курносів Ю. Інакомислення в Україні (60–ті – перша половина 80–х років XX століття) / Ю. Курносів. – К., 1994. – 221 с.

12. Маринович М. In memoiam: Іван Гель / М. Маринович [Електронний ресурс].

13. Маринович М. Слово про бл. п. Івана Геля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zaxid.net/news/>

14. Міжнародний біографічний словник дисидентів країни Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР. Т.1. Україна. Ч.1. – Харків: Харківська правозахисна група; «Права людини». – 2006. – С.127–130.

15. Муравський О. Західні землі України: шлях до незалежності (1985–1991) / О. Муравський. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. – 268 с.

16. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950 – початок 1990–х років / А. Русначенко. – К.: В–во ім. Олени Теліги, 1998. – 720 с.

17. Стецишин О. «Жучки», агенти КДБ і дисиденти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.khpg.org/>

18. Сучасність. – 1993. – №3. – С.12–15.

References

1. Arkhiv Instytutu istoriyi tserkvy Ukrainy's'koho katolyts'koho universytetu. – T.1–1–29.

2. Bazhan O. Vyprobuvannya viroyu: borot'ba za realizatsiyu prav i svobod viruyuchykh v Ukraini v druhiy polovyni 1950–1980–kh rr. / O. Bazhan, Yu. Danylyuk. – K., 2000. – 329 s.

3. Bazhan O. Doslidzhennya problem dysyident-s'koho rukhu v Ukraini v suchasniy zarubizhniy ta vitchyznaniy istoriografii / O. Bazhan // Z arkhiviv VUCHK – HPU – NKVD – KHB. – Kyiv, 2001. – Vyp.2. – S.522–529.

4. Batenko T. «Ya povstayu, otzhe ya isnyuy». Politychnyy portret Ivana Helya / T. Batenko. – L'viv, 1999. – 221 s.

5. Vid destalinizatsiyi do neostalinizmu: Ukrayina v seredyni 1950–kh – pershiy polovyni 1980–kh rokiv. Dysyident-s'kyu rukh [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.history.vn.ua/>

6. Hel' I. Vyklyk systemi: ukrayins'kyy vyzvol'nyy rukh druhoi polovyny XX stolittya [red., upor. I. Yezers'ka]. – L'viv: Chasopys, 2013. – 370 s.

7. Hel' I. Hrani kul'tury / Hel' I. – L'viv: Nauk. t–vo imeni T. Shevchenka, 1993. – 215 s.

8. Horyn' B. Ne til'ky pro sebe / B. Horyn'. – Kyiv: Pul'sary, 2010. – T.3. – 918 s.

9. Interv'yu Helya Ivana Andriyovycha vid 23 veresnya 2012 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://archive.khpg.org/index.php?id=1348418185>

10. Kas'yanov H. Nez'hodni: ukrayins'ka intelihentsiya v rusi oporu 1960–80–kh rr. / H. Kas'yanov. – K., 1995. – 223 s.

11. Kurnosov Yu. Inakomyslennya v Ukraini (60–ti – persha polovyna 80–kh rokiv XX stolittya) / Yu. Kurnosov. – K., 1994. – 221 s.

12. Marynovych M. In memoiam: Ivan Hel' / M. Marynovych [Elektronnyy resurs].

13. Marynovych M. Slovo pro bl. p. Ivana Helya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zaxid.net/news/>

14. Mizhnarodnyy biohrafichnyy slovnyk dysyidentiv krayini Tsentral'noyi ta Skhidnoyi Yevropy y kolyshn'oho SRSR. T.1. Ukrayina. Ch.1. – Kharkiv: Kharkivs'ka pravozakhysna hrupa; «Prava lyudyn». – 2006. – S.127–130.

15. Muravs'kyy O. Zakhidni zemli Ukrayiny: shlyakh do nezalezhnosti (1985–1991) / O. Muravs'kyy. – L'viv: Instytut ukraiynoznavstva im. I. Kryp'yakevycha NAN Ukrayiny, 2011. – 268 s.

16. Rusnachenko A. Natsional'no–vyzvol'nyy rukh v Ukraini: seredyna 1950 – pochatok 1990–kh rokiv / A. Rusnachenko. – K.: V–vo im. Oleny Telihy, 1998. – 720 s.

17. Stetsyshyn O. «Zhuchky», ahenty KDB i dysydynty [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://archive.khpg.org/>

18. Suchasnist'. – 1993. – №3. – S.12–15.

Demyanchuk V. A., applicant of the Center for Research Ukrainian–Polish relations Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Lviv), inukr@inst-ukr.lviv.ua

Repression and persecution of Ivan Gel in the early 60's – the first half of the 80's. XX century

The social–political activity of Ivan Gel in the 1960's and 80's of the 20th century the characterized, which became a kind of reaction to the curtailment of the process of de–Stalinization of Soviet society, the non–state status of Ukraine, oppression of national cultural and spiritual life, serious violations of constitutional norms regarding freedom of conscience and religions. It was emphasized that an important role in the development of the dissident's worldview was played by the family environment, familiarity with the well–known Ukrainian patriotic public–political figures, acquaintance with the works of classical Ukrainian literature prohibited in the Ukrainian Soviet Socialist Republic, and historical narratives. It was noted that during the investigated period, the Soviet authorities twice arrested I. Gel, but this not only did not stop him from further struggle with the totalitarian system, which in the 1980s gained much more aggressive forms, but also added faith in the achievement of the ultimate goal of independence Ukraine, self–confidence.

Keywords: I. Gel, Ukrainian SSR, repression, dissident, public–political activity, concentration camps.

* * *

УДК 94(656.835.1)

Срібна М. А.,
кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник відділу «Історія незалежної України», Національний музей історії України (Україна, Київ), homulya@ukr.net

**МАРКИ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА
ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ
ГУМАННОСТІ ТА МИЛОСЕРДЯ**

Вивілюються різновиди марок організації Червоного Хреста в контексті популяризації їх діяльності та збору коштів для подальшого розвитку та допомоги нужденним. Проаналізовано, що марки Червоного Хреста несуть певне повідомлення для населення та розглядаються як інформативний, психологічний і комерційний інструмент.

Ключові слова: Червоний Хрест, милосердя, поштова марка, музей, членський внесок, медичні сестри, Женевська конвенція, збройні конфлікти.

У світі є речі – безцінні: совість, доброта, чуйність, щирість... До них належить і почуття милосердя. Найвідомішою організацією, яка асоціюється з цими чеснотами є Червоний Хрест. Основною метою діяльності організації є захист життя людини, попередження та полегшення людських страждань під час збройних конфліктів, стихійного лиха, катастроф, аварій, надання допомоги органам охорони здоров'я та сприяння органам місцевого самоврядування у їх діяльності в гуманітарній сфері. Одним з видів популяризації роботи Червоного Хреста є марки, які випускають в різних країнах світу. За марками можна вивчати історію даної організації та політику держави у сфері надання медичної та гуманітарної допомоги населенню.

Необхідно зазначити, що у великій кількості праць, надрукованих з метою поширення знань про червонохресний рух, немає інформації про марки даної організації. Існують численні публікації, які торкаються різних аспектів філателії [1; 2; 3; 4], проте доволі мало трапляється інформації про марки Червоного Хреста, що несуть ідеологію гуманізму та толерантності.

Сукупність залучених музейних джерел, видані матеріали дозволили показати різноманітні за змістом та формою марки Червоного Хреста. У світі більш як в 40 країнах існують музеї поштових марок та пошти. Серед найбільших можна виділити Британський національний поштовий музей (Лондон), який має колекцію понад

250 тис. експонатів [5]. Великі музеї марок з багатими філателістичними колекціями є в Копенгагені [6], Берні [7], Гагіно (провінція Квебек) [8], Вашингтоні [9] тощо.

Зображення на марках популяризують державу, розповідають про її історію та здобутки. Різняться марки не тільки за змістом, а й за формою. Перші марки, як відомо, випускалися у формі вертикального прямокутника, але згодом почали випускатися у формі горизонтального прямокутника, круглі, у формі квадрата, трикутника, шестикутника, восьмикутника, ромба.

Художники–мініатюристи дуже часто, розробляючи серії поштових марок, використовують тематику милосердя, особливо з епізодів діяльності Товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Варто виділити основні теми, які зображуються: лікарські рослини, медичні сестри, машини швидкої допомоги, переливання крові, військово–медичні послуги, догляд за дітьми. Також поруч із емблемою організації зображують портрети правлячих монархів.

Різні країни світу випускають марки, які приурочені до ювілейних дат, зокрема, до річниць створення даної організації в їхній країні (рис. 1, 2). Так, у 2003 р. Укрпоштою була випущена поштова марка до 85–річчя заснування Товариства Червоного Хреста України (рис. 3) [10].

Крім того, серед найпоширеніших зображень на марках Червоного Хреста є портер засновника даної організації Анрі Дюнана. Він у жовтні 1862 р. видав книгу «Спогад про Солферіно», яка стала бестселером, зробивши його ім'я відомим всій Європі [11]. Остання третина книги містила план створення національних організацій по наданню гуманітарної допомоги, що користуються підтримкою своїх урядів. А для координації їх діяльності пропонувалося створити міжнародний громадський орган, якому слід було надати статус наднаціонального, з «дипломатичним імунітетом» на час ведення війни. У 1863 р. в Женеві завдяки зусиллям Анрі Дюнана була скликана конференція, що покляла початок створенню міжнародного товариства Червоного Хреста, а у 1864 р. прийнята перша Женевська конвенція про поліпшення долі поранених в сухопутній війні. У 1901 р. за свою діяльність Жан Анрі Дюнан спільно з Фредеріком Пассі став першим лауреатом Нобелівської премії миру (рис. 4) [12].

У 1978 р. до 150–річчя з дня народження Анрі Дюнана для пошти республіки Конго було створено оригінальну марку в марці, чим автори підкресливали, що купуючи її, покупець одночасно робить доплату на благодійність в межах всього світового співтовариства (рис. 5).

В Україні поштові марки вперше з'явилися в часи створення незалежної Української держави у 1918 р. Творцями сюжетів цих поштових мініатюр були видатні графіки Георгій Нарбут і Антін Серета. У 1920–ті рр., під час політики українізації в УСРС було запроваджено марки Товариства Червоного Хреста, вартість яких не перевищувала 15 коп. Проте, згодом змінилася політика радянської влади, змінилися і марки [13].

Більш 70 років Україна жила без власних марок, хоча ще 1947 р. УРСР стала членом Всесвітнього поштового союзу.

В кінці 1930–х рр., крім добровільного, також існував обов'язковий збір на користь Червоного Хреста.